

Dinsdag 2 mei 1916 – ochtendeditie

De Kongo-kolonie.

Parijs, 1 mei. Klobukowski, de Franse gezant bij het Belgische hof, heeft aan het Belgische ministerie van buitenlandse zaken de volgende verklaring overgelegd:

“Met verwijzing naar de Frans-Belgische overeenkomsten van 23 en 24 april 1881, 5 februari 1895 en 23 december 1908 zomede naar de verzekering van haar instemming met de nota inzake de Kongo, door de Engelse gezant op 19 september 1914 aan de Belgische regering overhandigd, en naar de verklaring, op 14 februari 1916 afgelegd door de mogendheden die de onafhankelijkheid van België waarborgen, stelt de regering van de Franse republiek er prijs op te verklaren dat zij aan de Belgische regering haar medewerking zal verlenen bij de vredesonderhandelingen om de Belgische Kongo te handhaven in de huidige territoriale staat en aan deze kolonie een bijzondere vergoeding te doen toekennen voor de schade, welke zij in de loop van de oorlog heeft geleden.”

De vertegenwoordigers van Engeland, Rusland, Italië en Japan hebben zich bij deze verklaring aangesloten.

De Belgische Legerbode meldt:

De heer Jean Massart, leraar aan het Botanisch Instituut van Brussel, ondervoorzitter van de Academie van wetenschappen, heeft een uitdaging gestuurd aan de 93 discipelen der Kultur, die in het begin van de oorlog het schandelijke beroep op de beschaafde wereld ondertekenden.

Professor Massart, na aan de voorstellen en aanbiedingen tot een tegenstrijdig onderzoek te hebben herinnerd, die er sedert twintig

maanden door de Belgische overheden werden gedaan en die steeds zonder antwoord bleven, zegt dat dit voortdurend stilzwijgen van de Duitse socialisten, van de vrijmetselaars en van de bisschoppen nog zou kunnen uitgelegd worden door het feit, dat, daar zij zelf deze beschuldigingen niet hebben verspreid, zij het onnodig achten zelf de nauwkeurigheid daarvan te onderzoeken.

Maar, zo zegt de heer Massart in zijn beroep, dat is niet het geval voor de 93 ondertekenaars van het manifest; want dezen hebben klaarblijkelijk een levend verlangen hun geruchtmakende verklaringen op onbetwistbare wijze te zien bevestigen.

Ook is het in het volste vertrouwen dat wij ons tot hen wenden om hun het stichten te vragen van een onderzoekscommissie, bestaande uit een gelijk getal Duitsers en Belgen, onder voorzitterschap van een geleerde uit een neutraal land, die het Frans kent, het Duits en het Vlaams.

Onnodig te zeggen dat al de Belgen, dat al de vrienden van de waarheid, met ongeduld het antwoord van de Duitse geleerden verwachten.

Men weet dat er reeds verscheidene pogingen werden gedaan om een dergelijk onderzoek in te richten.

Op de 27^e september 1914 stelde de heer Charles Magnette, grootmeester van het Groot-Oosten van België, aan negen Duitse loges voor in gemeen overleg een onderzoek te doen. De Duitse loges weigerden. Op hetzelfde tijdstip kregen de Belgische socialisten een dergelijke weigering ten antwoord.

Op de 20^e januari 1915 stelde kardinaal Mercier voor een onderzoekscommissie in te richten, bestaande uit Duitsers en Belgen en voorgezeten door een Amerikaan; een nieuwe weigering volgde.

Dinsdag 2 mei 1916 – avondeditie

Londen, 1 mei. Officieel. Wederzijdse werkzaamheid van de artillerie bij het kanaal van Ieper naar Komen en ten noorden van Ieper.

Tijdschriften.

Onder de titel “Vlaamsche verzen eingebürgert”, maakt de heer J. de Meester in De Gids een “aantekening over de uitgave van Diederichs te Jena “Vlaemische Dichtung, eine Auswahl im Urtext und in Uebersetzung” van Vlaams-Belgische gedichten.

Op de school van Hernhutters te Zeist – schrijft de heer De Meester – heb ik, als tienjarige jongen, aardrijkskunde geleerd uit een boek van zekere Daniël: een boek, Duits, niet slechts in taal. Meer dan de helft liep over Duitsland en, voordat de rest van de wereld kwam, vernamen knapen van vijf Deutsche Aussenländer: “Holland”, “Belgien”, enzovoort ...

Ik heb aan deze ... waarschuwing gedacht op een, door Max Rooses gepresideerd, Nederlands congres te Antwerpen, waar Pol de Mont opeens het woord vroeg, om een groep bolbuikige, zwaar gebaarde mannen uit een hoek van de zaal te roepen en als broeders welkom te heten, die pangermanisten bleken te zijn.

Nu ja, nicht politisch, aber doch physisch! placht de Duitse ondermeester op onze jongensbedenkingen te antwoorden.

Pol de Mont had, toen, geen bedenkingen.

Maar wat zegt hij nu tot het boek, bij Eugen Diederichs te Jena verschenen?

Ik lees daar van mijn oude vriend:

Ik weet een simpel liedje,
heel klein, maar zo vol smart ...
Ik weet een simpel liedje,
Van een gebroken hart.

Zeg mij, Pol, ik vroeg het hier aan bevriende Vlamingen, bannelingen:
maar hoe doet het u aan, vlak tegenover uw woorden te lezen, nu te
lezen, de Duitse woorden:

Ich weisz ein schlichtes Liedchen,
ganz klein, doch so voll Schmerz,
ich weisz ein schlichtes Liedchen
von ein'm gebrochnen Herz.

Dr. Colenbrander schrijft, in De Gids, over Fredericq en Pirenne o.m.:

“Die zich in afkeurende zin uitlaat over het wegvoeren van Pirenne en Fredericq, neemt daarmee in genen dele de verantwoording op zich voor de Belgische regeringspolitiek tegenover Vlaanderen voor de oorlog. Die politiek is klein, is zonder uitzicht geweest. Zij is mislukt; doch dat het denkbeeld kon oprijzen had Vlaanderen te wijten aan zijn eigen ellendige zwakte. Na de gebleken mislukking had men behoren in te zien dat België, omdat Wallonië evenmin te vervlaamsen als Vlaanderen te verwaalsen is, beide elementen recht moet laten wedervaren en alleen zijn bestemming bereikt in zover het dit vermag. De Vlaamse Beweging groeide langzaam aan in de kracht die deze solutie aan onwilligen en ongelovigen zou hebben opgelegd. De oorlog is tussenbeide gekomen, en Duitsland meent nu een handje te kunnen helpen.

Het is aan de Vlamingen om uit te maken welke houding hen tegenover die ongevroegde gast past. Wij in het noorden achten het,

gelukkig in overgrote meerderheid, niet de taak van Holland om hen de les te lezen. Slechts dit willen wij te kennen geven, dat Vlaanderen redding te brengen tegen Vlaanderens wil een bedrijf is waaruit volgens ons niets goeds mag worden voorspeld voor Vlaanderen noch voor Duitsland, noch voor de Dietse stam: dat bepaaldelijk ook ons Diets stamgevoel wordt beledigd, wanneer een Vlaming – en welke! – gestraft wordt voor zijn gehoorzaamheid aan wat wij kennen als een teer en als een goed Vlaams geweten.

Evenmin als aan de Vlamingen, hebben wij aan de Duitse regering in België adviezen te geven. Ziet zij er voordeel in voor zich, van buiten af, in haast en met dwang, tot stand te brengen wat nog te groeien had van binnenuit; - zij moet het weten. Zij mag haar gang gaan met wie haar willen volgen. Maar een weigering haar te volgen met straf te vergelden voelen wij als een onrecht, en wij achten het gepast dit aan wie ons horen wil te doen weten, zonder misbaar, met een ronde Hollandse stem. Wij verschillen niet zoveel van de Vlamingen, of wij vermoeden dat onze gevoelens op dit punt ook onder hen ruim verbreid zullen zijn. Niet als handlangers van wie ook, als leden, als voorname leden van de Dietse stam voelen wij de plicht tot de grote zuster te zeggen: deze weg is de ware niet."

De oorlogstoestand.

Voor een juiste beoordeling van de tegenwoordige toestand bij Verdun is het nuttig eens in de geschiedenis van deze oorlog terug te kijken en zich het krijgsbedrijf om Ieper te herinneren.

De Duitsers waren na de val van Antwerpen reeds de 20^e oktober aan het IJzerkanaal verschenen en de 21^e van die maand gingen zij tot de aanval tegen Ieper over, waar spoedig hevige gevechten begonnen, die tot in november werden voortgezet. De 10^e november was de aanval zover gevorderd, dat de Duitsers in een halve cirkel om Ieper

heen langen en het station van de stad onder vuur konden nemen. De kortste afstand tussen de Duitse linies en Ieper was ongeveer zo groot als die tussen Rodenrijs en Rotterdam (7,5 km), maar zoals het toen was, zo is het tot op de huidige dag, na anderhalf jaar oorlog, gebleven. De loop van de frontlinie is te beschouwen als het resultaat van de druk van beide zijden op een bepaald punt uitgeoefend.

Bij Ieper heeft de aanvaller zijn druk in die anderhalf jaar slechts éénmaal van betekenis vermeerderd, te weten op het einde van april 1915, toen hij voor het eerst van verstikkende gassen gebruik maakte en er in slaagde zijn linie ook van de oostkant en de noordzijde tot op een afstand van 5 km van Ieper te brengen. Dat is nu juist een jaar geleden, en toch staat Ieper nog pal.

Deze geschiedenis van Ieper is leerzaam voor de toestand bij Verdun. Totnogtoe was er een groot onderscheid. Bij Ieper trad, na de grote aanvallen der Duitsers, die hen wel in een stelling brachten, van waaruit zij de stad bedreigden, maar toch niet tot het doel voerden, tamelijk plotseling een volkomen stilstand in, nadat de Duitsers de tegenaanvallen van de Engelsen hadden afgeslagen.

Bij Verdun deden de Duitsers op de 21^e februari en de volgende dagen hun grote stoot vooruit aan de oostzijde van de Maas. Het fort Douaumont kwam in hun bezit. De Fransen moesten ook ten oosten van Verdun op de Maasheuvels terugtrekken. Maar het bezit van dat ene fort leidde in dit geval zo weinig tot de inname van de andere, dat zelfs Douaumont door de Franse tegenaanvallen in het nauw werd gebracht en het de Duitsers moeite genoeg kostte de stelling te verstevigen. Zij hadden hier niet te doen met een vesting als Luik, waar het veldleger tussenuit had moeten trekken. Nu was het gedurende enige dagen onzeker wat de Franse legerleiding met Verdun zou doen. De Engelse bladen begonnen de betekenis van Verdun opvallend te verkleinen, blijkbaar om het publiek op een

ontruiming voor te bereiden, in de mening, dat de Fransen het niet oorbaar zouden achten ter wille van de verdediging van de vesting de verdeling van hun troepen te veranderen, hetgeen voor het verder behoud van de vesting onvermijdelijk was. Maar de Franse legerleiding dacht er heel anders over. Al spoedig bleek dat zij niets ongedaan liet om de vesting te behouden. Welk een troepenverplaatsingen daarvoor nodig zijn geweest kwam aan de dag toen bleek, dat de Engelsen tot aan de Somme toe de Franse troepen hadden moeten vervangen. Noch deze Engelse troepen, die de plaats van de Franse innamen, noch de Franse troepen, die werden vervangen, omdat zij voor Verdun moesten gebruikt worden, zouden voorlopig voor datgene, waarvoor zij waarschijnlijk bestemd waren, voor het grote aangekondigde voorjaarsoffensief der bondgenoten, kunnen worden gebruikt. Dat offensief heeft men naar alle waarschijnlijkheid moeten uitstellen. Maar dit is dan ook totnogtoe het enige wat de Duitsers met hun aanval tegen Verdun hebben kunnen bereiken. We zegden zoeven, dat er één groot verschil was tussen Verdun en Ieper. Bij Ieper kwam er na de grote aanval en de tegenaanvallen stilstand, maar voor Verdun volgden op de grote aanval van Duitse zijde verschillende opeenvolgende stoten, waarmee de aanvallers telkens een eind vooruit kwamen, en waardoor zij aan de westzijde van de Maas tenslotte, al kostte het veel tijd, nog een aanzienlijk eind vooruit kwamen. Maar nadat deze convergerende stoten de Fransen had gedwongen over de Forgesbeek achteruit te gaan en hun stellingen Malancourt-Béthincourt te ontruimen, is er, behoudens één stoot nog aan de oostzijde van de Maas, die heil weinig vooruitgang voor de Duitsers bracht, niets meer van belang gebeurd.

Zolang nog de Duitsers, zij het schoksgewijze en langzaam, vooruitgingen, en dat wel nadat de Fransen alle tijd hadden gehad om versterkingen aan te voeren, moest men zich over het lot van

Verdun zijn mening voorbehouden. Maar nadat nu al zo lange tijd (van 10 april af) de Duitsers geen nieuwe voortgang meer hadden kunnen maken, veeleer de tegendruk, die de Fransen uitoefenen, geleidelijk sterker schijnt te worden, heeft het er alles van of zich bij Verdun een toestand heeft ontwikkeld, gelijk aan diegene, die men nu al sedert anderhalf jaar bij Ieper heeft kunnen waarnemen.

Zo heeft men dan op het westelijk front al weer eens voor de zoveelste maal met een mislukking en met een uitstel te doen. Een mislukking van de poging der Duitsers om zich van Verdun meester te maken en een uitstel van het offensief der bondgenoten. Het waarschijnlijk resultaat is een verder voortduren van de stilstand op dit hoofdtoneel van de strijd. Wij mogen benieuwd zijn welke partij aan deze nieuwe stilstand een einde zal maken, en op welke wijze.

In het vorige jaar hebben de Duitsers het beproefd met gas voor Ieper, de bondgenoten hebben het in het najaar beproefd met roffelvuur, welk middel de Duitsers tegen de Russen had gebaat. De Duitsers hebben het met nog versterkt roffelvuur voor Verdun beproefd. Maar alles is tevergeefs gebleken.

De strijd bij St.-Elooi.

Over de strijd bij St.-Elooi schrijft Max Osborn in de Vossische Zeitung:

De hoek, die de Engelsen uitgezocht hadden om door een aanval hun Franse bondgenoten hun hulpvaardigheid te tonen, was handig gekozen. Het is de plek, waar de naar het oosten teruggebogen boog van Ieper in onze stelling haar zuidelijkste einde bereikt en waar nu tussen Ieper en Armentières het Duitse front een nieuwe boog, nu in westelijke richting, beschrijft. Het is een onregelmatige halve cirkel, waarvan de basis van de loopgraaf ten westen van Hollebeke tot

westelijk Waasten gerekend, ongeveer zeven kilometer lang is. Een weinig meer westelijk wordt de boog in zijn gehele lengte van het noorden naar het zuiden door de weg Ieper-Armentières gesneden, die door de verwoeste nesten Wijtschate en Mesen loopt. Op de plek, waar deze weg door de voorste Duitse linie gaat en waar tegelijkertijd de weg naar het zuidoosten over Oosttaverne naar Rijsel afbuigt, ligt St.-Elooi.

Hier begonnen de Engelsen. Ze hebben misschien een dubbel doel gehad. Ten eerste zochten zij een tactische verbetering van hun positie bij St.-Elooi. Zijzelf liggen hier in de diepte, terwijl de eerste Duitse linie over een golving van de bodem loopt. Gelukte het hun deze in hun bezit te krijgen, dan konden zij het land ten zuiden en zuidoosten daarvan overzien. De Kemmelberg ligt echter nog altijd zes kilometer van daar en bij het nevelachtige weer dat in Vlaanderen de regel is, is de waarneming van de top en uit de kabelballon, die zij daar graag laten opstijgen vaak gebrekkig. De rug van St.-Elooi zou de vijand daarom belangrijk voordeel hebben gebracht. De Noordduitse troepen, die daar lagen hebben dit echter verhinderd.

In het eerste ogenblik scheen het, alsof de Engelsen daar een succes zouden behalen. De 27^e maart 's morgens om 5 uur 20 klonk op het kruispunt van de genoemde wegen een ontzaglijk geknal. De ontploffing was zo geweldig, dat de aarde scheen te barsten. Eerst wist men niet wat er gebeurd was. Toen de ontzaglijke rookwolken weggedreven waren, kon men zich oriënteren. De Engelsen hadden een uitgestrekte en zorgvuldig aangelegde mijn laten springen. Door hun ligging in de diepte hadden zij zonder moeite een lange mijngang in de heuvel kunnen boren, waarop de onzen stonden. Van daar uit hebben zij waarschijnlijk naar rechts en links een onderaardse galerij aangelegd, die de ontzaglijke lading bevatte. Vijf woeste kraters gaven na de ontploffing. Twee onmiddellijk naast elkaar, vlak ten oosten van de weg naar Oosttaverne. De derde, de grootste van alle,

ongeveer zestig meter in doorsnede, onmiddellijk westelijk van deze weg, een ingang tot de onderwereld van afgrijselijk aanzien. De vierde verder westelijk, aan de oostrand van de weg naar Wijtschate. Deze vier lagen binnen de Duitse stellingen. Alleen de vijfde in de verlengde lijn van de andere nog meer naar het westen, buiten ons front, dat even tevoren naar het zuidwesten afwijkt. Deze lag dus tussen de Duitse en de Engelse linies.

Over een uitgestrektheid van 350 meter was de bodem van Vlaanderen met ontzettend geweld open gescheurd. Alles in de buurt was omgewoeld, dicht geworpen en in een reeks van kraters veranderd. Ik zie van mijn waarnemingspunt dit wilde schouwspel. Een verward gebrokkel van aarde met diepe afgronden van kuilen. De randen van de kraters liggen tegen elkaar. St.-Elooi zelf in de diepte daarachter is niet te bespeuren. Daar zal ook wel niet veel van over zijn. Treurig staart uit het noordwesten de stukgeschoten kerktoeren van het dorp Vormezele.

Voor de kraterreeks, meer naar ons toe, is ook weer alles een wild bruin mengelmoes. Granaatkuil na granaatkuil. Tot de morgen van de 27^e was dit groen, welig groeiend weiland. Nu is het een zeef, niets anders, want in aansluiting aan de ontploffing richtte de vijand die dag een wild roffelvuur op het gebied naast en achter de kraters. Het was een ontzettende morgen. Onze troepen, die in de vernielde loopgraven stonden, hadden zware verliezen geleden. Het dolzinnige gordijnvuur verhinderde iedere toegang. Het gelukte de vijand met zijn ook van andere slagvelden wel bekende elitetroepen, de stootdivisie, zoals onze mannen die noemen, in de kraters binnen te dringen en deze te bezetten. Door overrompeling met kruit en dynamiet en door overmacht hadden de Engelsen een stuk Duitse stelling driehonderd vijftig meter breed en tweehonderd vijftig meter diep in handen gekregen. Verder kwamen ze niet, ondanks alle inspanningen.

Ze zouden zich echter niet lang in het bezit daarvan verheugen. De herovering was buitengewoon moeilijk. De omgewoelde grond, die door hevige regen in een bodemloze modderlaag veranderd was, scheen het haast onmogelijk te maken vooruit te komen. Eerst volgde een periode van op en neer golven. In de nacht van de 29^e op de 30^e maart bracht een aanval met handgranaten de eerste oostelijke trechter weer in ons bezit. De volgende dag werd een stuk van de westelijk daaraan grenzende loopgraaf teruggenomen. In de morgen van de 3^e april was de vijand echter weer in de trechter. Toen kwam de morgen van de 6^e april. Deze zou in een grote slag de herovering van de gehele stelling brengen. Met bovenmenselijke inspanning werden de voorbereidselen getroffen, de toenaderingswegen aangelegd. Ten oosten en ten westen van de weg naar Oosttaverne begon de aanval. In verschillende linies gerangschikt stonden de stormtroepen gereed. Zij wachtten op het sein. Zij wachtten in de schemering, terwijl om half vijf 's morgens een hevig vuur op de vijandelijke linie het spel opende. Een half uur duurt dit. Nog terwijl het woedt, sluipen, kruipen de onzen voorwaarts. Op de minuut om vijf uur zwijgt het vuur en begint de onweerstaanbare storm.

In frontaanval gaat het tegen alle vier de kraters. In weinige minuten zijn de kraters twee, drie en vier, van het oosten af gerekend, door de Nederlanders genomen. Alleen bij nummer één komt de aanval tot staan. Daar krijgen de aanvallers van het noordoostelijk gelegen vijandelijke steunpunt Vier Huizen, hevig geweervuur, dat eerst door de artillerie moet onderdrukt worden. Dan wordt ook deze krater genomen. De vijand vlucht. Granaatkartetsvuur voegt de naar St.-Elooi snellenden nog lelijke verliezen toe. De onzen werken als duivels. Snel halen zij machinegeweren in de veroverde kraters. Zij stellen die op en richten zich op de verdediging in. De

Mecklenburgers, Sleeswijk-Holsteiners, Hanseaten en Pommeren zijn meester van de toestand.

's Morgens van de 6^e april is de oude linie hersteld en zijn de kraters in het bezit der Duitsers. Het is misleiding, zoals steeds weer aan vijandelijke zijde beweerd wordt, dat de Engelsen een der kraters in handen hebben. Daarmee is namelijk de vijfde bedoeld, die tussen de stellingen voor ons front ligt, en ons in het geheel niet aangaat.

België tijdens het bewind van Gouverneur-Generaal von der Goltz.

Brussel, 28 april.

De dood van maarschalk von der Goltz roept bij ons een menigte herinneringen wakker aan de eerste oorlogsmaanden in België, aan een tijd vol spanning en onrust, waarbij onze gedachten, door de zich dagelijks vernieuwende gebeurtenissen, welke zich met zoveel kracht aan ons opdringen, maar te weinig kunnen verwijlen. Het schijnt dan ook een geschikt oogenblik, nu de zo vruchtbare loopbaan van de maarschalk door de dood is afgesneden, een oogenblik achter ons te kijken en in het kort enkele feiten en gegevens bijeen te stellen, waaraan een overzicht van zijn beheer over België zich vastknoopt. Niet dat de tijd reeds gekomen zou zijn om van het gouverneur-generaalschap van von der Goltz een volledige geschiedenis te kunnen schrijven, daarvoor ontbreken ons nog te veel bronnen, daarvoor is de achtergrond waarop later de figuur zich zal aftekenen, voor ons te vaag en zijn wij, deelnemers aan alle gebeurtenissen, nog te veel onder allerlei invloeden, die de objectiviteit, eerste eis immers voor een onpartijdige geschiedschrijving, voor ons een nog niet verworven goed maken. Zo is dan het verzamelen van enkele gegevens de opgave, waartoe wij ons moeten beperken, zonder conclusies te willen trekken, daar deze zeker te eng zouden blijken om later de toets der kritiek te kunnen

doorstaan. Slechts zeer oppervlakkig zal de vraag, wat was en kon von der Goltz voor België, beantwoord moeten worden, met een gewilde oppervlakkigheid, welke de mogelijkheid van latere correctie niet uitsluit.

Dat de rol van de geschiedschrijver door hen, die de eerste deelnemers zijn aan het werelddrama, niet aldus wordt opgevat, zal geen verwondering wekken. Zij zien, het spreekt vanzelf, alles door een eenzijdig gekleurde bril. Indien ik dan ook hier het oordeel van de opvolger van von der Goltz weergeef, zoals baron von Bissing dat dezer dagen in een hier verschijnend militair blad neerschreef, dan is het ook uitsluitend alweer om deze gegevens vast te leggen, opdat later de geschiedenis er haar voordeel uit zal kunnen trekken. "Onvergetelijk, schrijft de tegenwoordige gouverneur-generaal, is bij allen, die onder de fris jeugdige generaal-veldmaarschalk aan het generaal-gouvernement werkten of onder zijn bevel bij de troep dienst mochten doen, deze eenvoudige, voorname, onbevreesde en rechte soldatennatuur, waaraan zich rijke en diepe kennis en ware goedheid van hart in zeldzame mate paarden. Slechts zulk een man kon de grondslagen voor het statig bouwwerk leggen, dat nu het Duits beheer in België vormt, en tegelijkertijd voor zijn troepen in de eerste gevechten voor Antwerpen en in Vlaanderen een aanvoerder zijn, die zij met gejubelte tegemoet traden en met geestdrift in de slag volgden. Met hem is een der besten heengegaan. Zijn schitterend voorbeeld zal allen, die hem gekend hebben, steeds weer aansporen de trouwste plichtsbetrachting en het beste, zonder sparen van eigen persoon, voor keizer en rijk veil te hebben."

Na de inval in België en de inneming van Luik waren de Belgische legers, nu hulp uit Engeland op zich liet wachten en Franse ondersteuning slechts in het zuidoosten van het land in geringe mate verschaft kon worden, gedwongen aan eigen lijfsbehoud te denken en stap voor stap de vaderlandse grond hardnekkig verdedigend, zich

op de basis van het leger, Antwerpen, terug te trekken. Zo viel op 20 augustus 1914 Brussel zonder slag of stoot in Duitse handen en werd de rijksvlag boven de Belgische hoofdstad gehesen; de grote opmars der Duitse legers, welke met een grote omzwaai in noordwestelijk Frankrijk zouden binnenvallen, had daardoor een vrij zekere doortochtweg gekregen.

Te midden van deze eerste grote zetten op het strategisch schaakbord werd te Luxemburg, het grote keizerlijk hoofdkwartier van die dagen, een beslissing genomen, om het nu reeds verworven deel van België, vanuit Brussel als middelpunt, tot basis van het Duits gezag te laten dienen en daartoe door een keizerlijk stadhouder te doen regeren; op 26 augustus 1914 tekende de keizer de kabinetsorder, waarbij zijne excellentie generaal-veldmaarschalk baron von der Goltz tot gouverneur-generaal van België, en zijne excellentie dr. von Sandt tot hoofd der burgerlijke administratie bij de gouverneur-generaal werden benoemd. Hoe was het te Brussel in die dagen gesteld?

In de late avond van 19 augustus waren de laatste maatregelen genomen om de Duitsers een ongehinderd binnentrekken in Brussel toe te staan en zodoende de stad voor oorlogsgevaar te behoeden. Leger en regering waren reeds eerder vertrokken. De volgende morgen waren post-, telegraaf-, en spoorwegverkeer afgebroken en verschenen de laatste dagbladen; een tijd brak aan, waarin wij niets meer hoorden, maar alleen zagen. Alleen in Hollandse kringen drong nog eens een enkele maal een Nederlands dagblad door, de overige bevolking moest zich tevreden stellen met getypte praatjes. Dit alles, gepaard aan het enerverende doortrekken der veldgrijze scharen en het afmattende zomerweer, werkte onnoemelijk neerdrakkend op de geplaagde zenuwen. Brussel leefde toen in een bijzondere atmosfeer, u door een nauwkeuriger psychologische ontleder hier

ter plaatse herhaaldelijk geschilderd, zodat ik hier met het eenvoudige relaas der feiten door mag gaan.

De bevelhebber van het eerste legerkorps, dat Brussel betrad, had al dadelijk een proclamatie aangeplakt, het type, dat blijkbaar voor zulke gevallen gereed lag, waarin de bevolking verzekerd werd, dat zij geen hinder zou ondervinden, wanneer zij de Duitsers niet het minste in de weg legde, en op 24 augustus kwam het eerste der nu nog dagelijks aangeplakte nieuwsberichten. De gebeurtenissen van de oorlog in noordoost Frankrijk hadden er natuurlijk het leeuwendeel. Bijna elke dag volgden nu deze ambtelijke nieuwstijdingen elkaar op, maar niemand geloofde er een woord van, vooral daar dagbladen ter nadere opheldering of aanvulling bleven ontbreken. Alleen hetgeen te Leuven geschied was, werd door ooggetuigen bekend. De eerste bestuursregelingen werden getroffen door de militaire gouverneur, generaal von Lüttwitz, en de commandant van Brussel, majoor Bayer. Zij betroffen het verkeer in de omstreken van Brussel, het vervoer van gewonden en het beperken van het recht van aanplakking. De nu reeds onsterfelijk geworden Passzentrale, toen nog maar zeer behoeftig gehuisvest in een der zalen van een ministerie, werd tegelijk met de Kommandantuur in die dagen geboren; onnozele wichten, zo voorspoedig opgegroeid!!

Wanneer, waar en hoe gouverneur-generaal von der Goltz zijn joyeuse entrée in zijn goede stad van Brussel gedaan heeft, geen sterveling heeft het ooit geweten; het ging alles "sans tambours ni trompettes"; hij was er ineens. Wij bemerken dit, want vergeet niet dat wij van de keizerlijke benoeming geen communicatie hadden gekregen, doordat op 2 september een proclamatie, door zijne excellentie ondertekend, ons kwam vertellen dat wij hem voortaan als onze alleenheerser zouden hebben te begroeten en te erkennen. De voorheen bij ons vaag bekende veldmaarschalk zou van nu af het

wel en wee van ons allen in zijn hand houden. Wel vreemder dingen waren ons in de laatste vier weken overkomen.

“Zijne majesteit de keizer van Duitsland heeft mij”, zo luidt de aanhef van het plechtige, historisch zo gewichtige stuk, “na bezetting van het grootste gedeelte van het Belgische territorium, tot generaal-gouverneur in België benoemd. Ik heb de zetel van het generaal-gouvernement in Brussel (Ministerie van Schone Kunsten) opgeslagen.

“Op bevel van zijne majesteit is er een burgerlijke administratie bij het generaal-gouvernement ingericht. Zijne excellentie de heer van Sandt is benoemd tot hoofd van deze administratie (zetel: Ministerie van oorlog.)

“De Duitse troepen dringen overwinnend Frankrijk binnen. Mijn taak zal het zijn de kalmte en openbare orde op Belgisch gebied oprecht te houden.

“Alle vijandelijke handeling der inwoners tegen aangehörigen van het Duitse leger, alle verzoek om het verkeer met Duitsland te storen, van de dienst der ijzerwegen, van de telegraaf en de telefoon te belemmeren of te breken, zal streng gestraft worden. Iedere weerstand of revolutie tegen de Duitse administratie zal zonder genade gestraft worden.

“Het is de harde noodzakelijkheid van de oorlog, dat de straffen van vijandelijke handelingen, buiten de schuldigen, ook de onschuldigen treffen. Des te meer is het de plicht van alle verstandige burgers op de onrustige elementen een druk uit te oefenen, deze van iedere handeling tegen de openbare orde te weerhouden.

“De Belgische burgers, die wensen in rust hun nijverheid na te gaan, hebben niets te vrezen vanwege de troepen of de Duitse

autoriteiten. Zoveel het mogelijk zal zijn, moet de handel hernemen, de fabrieken in het werk gesteld, de oogst binnengebracht worden.

“Belgische burgers,

“Ik vraag aan niemand zijn patriottische gevoelens te ontzeggen, maar ik verwacht van u allen een verstandige onderwerping en een volledige gehoorzaamheid tegenover de bevelen van het generaal gouvernement. Ik verzoek u hem vertrouwen te schenken en hem uw hulp te verlenen. Ik richt dit verzoek hoofdzakelijk aan alle ambtenaren van de staat en van de gemeenten, die op hun plaats gebleven zijn.

“Hoe meer u aan deze wens zult voldoen, des te meer zult u uw vaderland nuttig zijn.”

De gouverneur-generaal in België,
Vrijheer VON DER GOLTZ,
Generaal-Veldmaarschalk.

Gegeven te Brussel, de 2 september 1914.

Dit staatsstuk, in wel heel lelijk Nederlands gesteld, was de gedragslijn, waarnaar von der Goltz en zijn opvolgers zich bij hun beheer over België te richten zouden hebben, de grondwet, waaronder wij voor geruime tijd te leven zouden hebben.

In een volgend artikel zullen wij nu de nieuwe gezaghebber aan het werk zien.